YAHYÂ BİN EKSEM

Hanefî fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İlmi çok, fikri parlak, kadri yüksek, şânı yüce bir zât olup, ismi, Yahyâ bin Eksem bin Muhammed et-Temîmî el-Esedî el-Mervezî'dir. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. Nesebi, meşhûr Arap hâkimlerinden Eksem bin Sayfi'ye dayanır. 159 (m. 775) senesinde Merv'de doğdu. 242 (m. 856)'de hacdan dönerken Rebze'de 83 yaşında vefât etti.

İmâm-ı Muhammed Şeybânî, Abdullah bin Mübârek, Fadl bin Mûsâ es-Sinânî, Hafs bin Abdurrahmân en-Nişâbûrî, Mihrân bin Ebî Ömer er-Râziyyîn, Süfyân bin Uyeyne ve daha başka âlimlerin (r.aleyhim) derslerini dinleyip, onlardan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de, Muhammed bin İsmail el-Buhârî, Ebû Hâtem er-Râzî, İsmail bin İshâk el-Kâdî ve

kardeşi Hammâd bin İshâk gibi birçok âlimler rivâyette bulunmuşlardır.

Yahyâ bin Eksem hazretleri, İmâm-ı a'zamın (radıyallahü anh) torunu İsmail'den sonra, henüz yirmi yaşında iken Basra şehrine kadı ta'yin edildi. Basralılar, yeni ta'yin olan kadı efendinin bu kadar genç yaşta olmasına hayret edip, "Kâdımız kaç yaşındadır?" denilince; "Ben, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Mekke-i mükerremeye kadı ta'yin ettiği Attâb'dan (radıyallahü anh) ve Yemen'e kadı ta'yin ettiği Mu'âz bin Cebel'den daha yaşlıyım" buyurdu.

Hatîb el-Bağdâdî onun hakkında şöyle der: "Yahyâ bin Eksem, Ehl-i sünnet ve'l-cemâat i'tikâdı üzere olup, bid'atden çok sakınırdı."

Talha bin Muhammed bin Ca'fer der ki: "Gelmiş geçmiş ilim ehlinin büyüklerinden, büyük küçük herkesin tanıdığı meşhûr bir âlimdir. İlmi ve fazîleti çok idi. Herkes ile çok iyi geçinirdi. Edebi pek fazla idi. Güç işleri kolayca hallederdi... Halife Me'mûn'un yanında kıymeti herkesten daha fazlaydı. Me'mûn onu kadı ve memleket işlerini tanzim etmekle (düzenlemekle) görevlendirdi. Vezirler bile onun mütâlâa ve görüşünü almadan hiç bir iş yapamazlardı."

Ebû Ayna: "Zamanın tanınmış kişilerinden birisine, Yahyâ bin Eksem'in mi, yoksa, yine onun gibi halîfenin yanında kıymeti olan, İbn-i Ebî Duât'ın mı daha üstün olduğu soruldu. O zât, Yahyâ bin Eksem'in daha üstün olduğunu, çünkü onun, yalnız dostlarıyla değil, hasmı ve düşmanlarıyla bile iyi geçindiğini, herkese iyi ve güzel muâmelede bulunduğunu söyledi."

Yahyâ bin Eksem, Me'mûn'un çocuklarının terbiyesi ile görevlendirilmişti. Yahyâ bin Eksem, Me'mûn zamanında mahkeme reîsliği yapıyordu. Ona birisi gelip: "Allahü teâlâ kadımıza iyilikler verip, halini iyi eylesin. Bana yemek yemede ölçüm ne olsun, söyler misin?" dedi. Yahyâ bin Eksem, "Açlık ile tokluk arasında yiyeceksin" dedi. O kimse tekrar, "Gülmede ölçü ne olacak?" deyince "Yüzünde açıklık olacak. Fakat sesini yükseltmiyeceksin" cevabını verdi. "Ağlama hakkında ne dersin?" diye sorunca, "Allahü teâlânın korkusundan ağladığını kimseye söyleme" cevâbını verdi. "Amellerimi gizleme husûsunda ne söylersin?" deyince, "Gücünün yettiği kadar gizle" diye cevap verdi. "Amelimden ne kadar göstereyim?" deyince de, "Sâlih kimselerin sana uyacağı, insanların sana i'timâd edebileceği kadar" cevâbını verdi. Bu suâlleri soran şahıs aldığı cevaplardan çok memnun oldu.

İsmail bin İshâk: Yahyâ bin Eksem'in, fıkıhla alâkalı çok kıymetli kitapları bulunduğunu, ancak uzun olması sebebiyle insanların onları okuyamadıklarını söylemiştir.

"Tenbîh" isimli bir eseri olup, bunu Irak âlimlerinin usûlü üzere yazmıştır.

Yahyâ bin Eksem (radıyallahü anh) vefât ettikten sonra, kendisini sevenlerden Ebû Abdullah Hüseyn isminde bir zât rü'yâda görüp, "Allahü teâlâ sana ne muâmele eyledi?" diye sordu. Yahyâ (radıyallahü anh) cevâbında buyurdu ki: "Allahü teâlâ bana, "Yâ Yahyâ! Sen dünyâda iken, benim için şu, şu amelleri yapmıştın, değil mi?" Ben de, "Yâ Rabbî! Ben yaptığım amellere değil, bana rivâyet edilen bir kudsî hadîse i'timâd edip ümitlendim" dedim. Allahü teâlâ, "O hadîs-i kudsî nedir?" buyurdu. Ben de dedim ki, "Bana Mu'ammer, İmâm-ı Zührî'den, o dahi Urve'den, o dahi Hazreti Âişe-i Sıddîka'dan, o dahi Hazreti Peygamber efendimizden, o dahi Hazreti Cebrâil'den o dahi Allahü teâlâdan haber verdiler. Allahü teâlâ, "Ben azîmüşşân, İslâmda ağaran saç ve sakala azâb etmekden haya ederim" buyurdu dedim." Allahü teâlâ hazretleri, o zaman buyurdu ki, "Sen ve Mu'ammer ve İmâm-ı Zührî ve Urve ve Âişe ve Muhammed aleyhisselâm ve Cebrâil sâdıksınız. Ben azîmüşşân dahi seni mağfiret ettim."

Yahyâ bin Eksem (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“Koğucunun zararı, sihirbazın zararından daha çoktur. Koğucu az bir zaman içerisinde öyle zararlar yapar ki, sihirbaz onu bir ayda yapamaz.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabâkât-ı Hanâbile cild-1, sh. 140

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-6, sh. 147

3) En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh. 217

4) Cevâhir-ül-mudiyye cild-2, sh. 210

5) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 135

6) Târih-i Bağdâd cild-14, sh. 191

7) Mîzân-ül-i’tidâl cild-4, sh. 361

8) Kıyâmet ve Âhıret sh. 12

9) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 101